

ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Євген Рябенко

*Запорізький електротехнічний коледж Запорізького національного технічного університету***Анотації:**

Здійснено концептуальний аналіз поняття «соціальна держава». Визначено основні структурні риси соціальної держави, з'ясовано її функції та спрямованість. Проаналізовано співвідношення поняття «соціальна держава» з такими категоріями: правова держава, громадянське суспільство, соціальна ринкова економіка, інформаційне суспільство. Автор доходить висновку, що соціальна держава – це правова, демократична держава, яка має розвинене громадянське суспільство, господарську систему, побудовану на принципах соціальної справедливості, і соціально орієнтовану ринкову економіку, сприяє всебічному розвитку й самореалізації особистості через розвинену систему освітніх інститутів і всесвітній інформаційний простір.

Рябенко Евгений. Характерные признаки построения украинского социального государства.

Осуществлен концептуальный анализ понятия «социальное государство». Выделены основные структурные черты социального государства, определены его функции и направленность. Проанализировано соотношение понятия «социальное государство» с такими категориями: правовое государство, гражданское общество, социальная рыночная экономика, информационное общество. Автор приходит к выводу, что социальное государство – это правовое, демократическое государство, которое имеет развитое гражданское общество, хозяйственную систему, построенную на принципах справедливости, и социально ориентированную рыночную экономику, способствует всестороннему развитию и самореализации личности через развитую систему образовательных институтов и всемирное информационное пространство.

Riabenko Yevhen. Distinctive features of building the Ukrainian social state.

The article presents the conceptual analysis of the concept of "social state". The basic features of the social state, which are included in its structure, are allocated. There are emphasized the function and direction of the social state. The ratio of the concept of "social state" is analyzed with such categories as: legal state, civil society, the social market economy, the information society. The author concludes that the social state is a legal, democratic state which has developed civil society, the economic system built on the principles of social justice, and a socially oriented market economy and contributes to the comprehensive development and personal fulfillment through a developed system of educational institutions and the global information space.

Ключові слова:

соціальна держава, правова держава, громадянське суспільство, соціальна ринкова економіка, інформаційне суспільство.

социальное государство, правовое государство, гражданское общество, социальная рыночная экономика, информационное общество.

social state, legal state, civil society, social market economy, informationsociety.

З часу становлення України як суверенної незалежної держави розпочалися істотні зміни в усіх сферах суспільного життя: процес переходу від тоталітаризму до демократії, від командної до ринкової економіки, від одноманітних до поліваріантних форм культурного життя. Орієнтуючись на досвід розвинених країн Заходу, у Конституції України задекларовано, що Україна – це незалежна, демократична, правова, соціальна держава. Зрозуміло, що таке проголошення відображає швидше бажаний, ніж реальний стан держави. Демократичні цінності, що закріплені в Конституції України, є своєрідним еталоном, метою, на яку орієнтується наша держава у своєму розвитку. Однак зауважимо, що Основний Закон України не розкриває змісту зазначених положень – це є завданням науки, що, відповідно, і визначає актуальність обраної теми дослідження.

Актуальним є дослідження феномена соціальної держави, визначення її ознак, функцій і структури, і саме тому мета дослідження полягає в уточненні поняття «соціальна держава» й з'ясуванні її основних рис і ознак.

Поняття «соціальна держава» з'явилося в першій половині XIX ст. Однак не можна твердити, що на сьогодні консенсус щодо остаточного визначення цього феномена

досягнутий. Соціальну державу розглядають і як форму конституційного устрою, і як тип організації державного життя, і як державу, що виконує соціальну функцію, і як характеристику правової держави. Характерно, що одні автори використовують термін «соціальна держава», інші – «соціально-правова» або «державна соціально-демократичної орієнтації», проте всі вони за своїм змістом майже не відрізняються один від одного [11]. Так, А. Салмін вважає, що соціальна держава – це така соціально-економічна організація, яка гарантує основній частині найманих працівників певну економічну та соціальну стабільність, що забезпечується не лише за допомогою трансферної діяльності, а й шляхом підтримки високих темпів економічного зростання, підвищення ефективності системи управління тощо [9]. І. Яковюк розглядає соціальну державу як державу соціально-демократичної орієнтації, специфіка якої полягає у функціональній єдності конституційних принципів демократичної, правової та соціальної державності [16]. Ганс Браун і Матильда Ніхаус визначають сучасну демократичну соціальну державу як політичну організацію суспільства, де існування громадян є централізовано регульованим і впорядкованим піклуванням про них у всіх життєвих ситуаціях з боку

держави, яка виступає як первинна суспільна реальність сучасної демократії й обслуговується перетвореною економічним лібералізмом господарською системою, побудованою на принципах соціальної справедливості [14].

Під соціальною державою Л. Четверікова розуміє державу, що ставить перед собою такі завдання: досягнення загального добробуту суспільства шляхом надання мінімальної соціальної підтримки та створення сприятливих умов для самостійного досягнення високого рівня добробуту самими громадянами; забезпечення стабільності в суспільстві; гарантування екологічної безпеки. Така держава відповідає умовам: є правовою, має ґрунтовну законодавчу базу, розвинене громадянське суспільство й поєднує ринкову економіку з державним регулюванням [13]. О. Скрипнюк визначає соціальну державу як структурний результат діалектичної взаємодії правової держави, ринкової економіки та демократичної влади [10, с. 42]. Спираючись на зміст Конституції України, Г. Гетьман характеризує соціальну державу як таку, що прагне й здатна здійснити політику, спрямовану на забезпечення громадянських прав для всіх членів суспільства, гарантування умов гідного життя людей, створення умов для вільного й усебічного розвитку особистості, а також забезпечити реалізацію втілених у законній формі інтересів кожного громадянина в поєднанні з інтересами всього суспільства [6, с. 2].

Отже, «соціальність» соціальної держави з позиції визначення її мети полягає в репрезентації суспільного інтересу на державному рівні з урахуванням індивідуального розвитку особистості, наділеної громадянськими правами. На основі цього визначення можна виділити головні риси соціальної держави: конституційні гарантії забезпечення основних громадянських прав особистості; наявність багатогалузевої економіки з численними формами власності; синтез планових і ринкових механізмів регулювання виробництва; турбота з боку державної влади про забезпечення загальної зайнятості населення; доступність освіти; державна підтримка незабезпечених верств населення; наявність дієвої системи охорони здоров'я та соціального захисту. Виходячи з цього, мета соціальної держави, сформульована як забезпечення гідного існування всіх громадян, дає змогу синтезувати різні сфери науки й суспільної практики – права, економіки, політики. Однак таке визначення мети соціальної держави подібне до визначення мети правової держави, демократичного суспільства чи взагалі держави як такої. Наведені визначення соціальної держави як поєданої системи

багатьох сфер життєдіяльності людей (правової, політичної, економічної, культурної) і з'ясовані риси соціальної держави дають змогу виділити декілька основних понять, які формують багатоаспектність і системність концепту «соціальна держава», і розглянути їх у співвідношенні з ним. До таких понять належать: правова держава; демократична держава; громадянське суспільство; соціальна ринкова економіка, інформаційне суспільство.

Розглянемо співвідношення понять «демократична держава» й «соціальна держава». На думку О. Скрипнюка, редукція соціальної держави до демократичної форми політичного устрою спостерігається як у концепціях американських учених і політичних діячів (Т. Пейн, Т. Джефферсон, Д. Медісон, А. Гамільтон), так і серед сучасних науковців (П. Сквайр, Дж. Ліндсей, К. Ковінгтон, Р. Сміт), які безпосередньо виводять соціальні та правові чинники державної діяльності, спрямованої на зниження рівня соціальних конфліктів як джерела суспільної нестабільності, з демократичної форми правління. У російській політико-правовій думці такий погляд обстоює академік Т. Тимофєєв, який наголошує, що повноцінна демократія передбачає демократію політичну й соціальну, вона невіддільна від спрямованості на забезпечення прав і соціальних потреб особистості [12, с. 174]. Сучасні теорії демократії визначають її винятково як відкритий спосіб ухвалення рішень через представницькі органи влади, тобто коли цей процес здійснюється за участю народу. У зв'язку з цим особливого значення набула теорія партисипаторної демократії, представниками якої є Г. Ласкі, Р. Даль, Р. Дарендорф, Д. Сарторі, К. Макферсон. Але незважаючи на те, що для демократичного устрою характерно волевиявлення більшості та її участь в ухваленні державних і управлінських рішень, такий устрій не обов'язково передбачає визначення держави як соціальної у наведених вище положеннях про основні риси соціальності, тому редукцію соціальної держави тільки до демократичного ладу не можна вважати достатньо науково обґрунтованою. Можна твердити, що саме в соціальній державі демократія має бути як політичний режим і принцип організації та діяльності державних органів і громадських організацій.

Для формування концепції соціальної держави необхідно розглянути поняття правової держави та виявити їх взаємозв'язок. Ідея правової держави, як зазначає В. Кульчицький, пов'язана з утвердженням таких її принципів, як панування права в усіх сферах суспільного життя й верховенство закону; зв'язаність законом самої

держави, усіх її органів, громадських організацій, посадових осіб і громадян; непорушність свободи, прав та інтересів, честі й гідності, їх охорона й гарантованість, взаємна відповідальність держави й особи [10, с. 22]. Правова держава – реальне втілення ідей і принципів конституціоналізму. Це держава, яка обмежена у своїх діях правом, що захищає свободу, безпеку та гідність особистості й підпорядковує владу волі народу. Тобто взаємовідносини між особистістю та владою визначаються в державі конституцією, що утверджує пріоритет прав людини, які не можуть бути порушені законами держави та її діями. Як зазначає Г. Щедрова, під правовою державою слід розуміти державу, в якій «здійснюється верховенство закону, неухильно охороняються права і свободи громадян, панує соціальна справедливість» [15, с. 27].

Отже, кажучи про соціальну державу, обов'язково слід мати на увазі, що ця держава має бути правовою та демократичною. Соціальна держава завжди реалізує свої цілі та принципи у формі правової державності, хоча при цьому рухається в напрямі якнайбільшої гуманізації суспільних відносин шляхом розширення прав особистості й наповнення правових норм справедливим змістом. Спільність між правовою та соціальною державою полягає в тому, що обидві покликані забезпечити благо кожного окремого індивіда: чи шляхом упровадження правових гарантій громадянських і політичних прав особистості та встановлення чітких меж можливого державного втручання, як це робить правова держава, чи соціальною безпекою та матеріальними умовами вільного й гідного існування своїх громадян, як це робить соціальна держава.

Важливим теоретичним конструктом, який співвідноситься з концепцією соціальної держави (і не тільки), є поняття «громадянське суспільство» – як теоретико-філософська категорія, так і емпірично встановлена екстраполяція реальності – поняття і дійсність. Саме цей соціально-філософський концепт найбільше наближається до поняття соціальної держави, відтворюючи у своєму концептуальному змісті основні (за діалектичною схожістю) риси соціально спрямованої державності як філософської категорії. Для концептуального дослідження громадянського суспільства особливе значення має його розуміння як явища. Громадянське суспільство, на нашу думку, варто аналізувати як спільноту в аспекті реалізації людиною себе як громадянина. Дж. Локк, виступаючи як ідеолог ліберального напрямку розвитку, пропонує розглядати громадянське суспільство як стан

суспільства соціальної справедливості, що досягається шляхом обстоювання інтересів і свобод панівних верств населення держави. При цьому держава виступає як соціальний інститут, що відносно стабілізує врегулювання суспільних конфліктів.

Виходячи з основних положень філософії громадянського суспільства провідних філософських вчень того часу, можна твердити, що громадянське суспільство – це конкретний спосіб інституалізації демократії і сфера добровільного об'єднання громадян для реалізації своїх інтересів. Громадянське суспільство – це особливий феномен публічної сфери, де ті чи інші суб'єкти шляхом активної добровільної діяльності забезпечують реалізацію власних цілей суспільного життя. Ернест Геллнер у книзі «Умови свободи: громадянське суспільство та його суперники», аналізуючи й осмислюючи основні концепції громадянського суспільства XVIII–XIX ст., указує на те, що воно з'явилося на світ як продукт діяльності особливого типу особистості – «модулярної людини» («modular man»), яка поєднувала індивідуалізм з різними формами солідарності та взаємодопомоги і входила (не органічно, а коли їй того хотілося) до різноманітних добровільних асоціацій, що плекали дух кооперації та взаємодопомоги індивідуалістично налаштованої, автономної, суверенної людини [5, с. 72].

Сучасні концепції громадянського суспільства базуються насамперед на основних положеннях мислителів того часу, і їхні визначення цього поняття мають принципову контекстуальну схожість. Так, спеціалісту в галузі структурно-функціонального аналізу, соціологу-парсоністу з Каліфорнійського університету (США) Джеффри Александеру належить найкоротше за кількістю слів і водночас найширше за значенням визначення цього феномена: «громадянське суспільство – це сфера людської солідарності». Близькими до нього є погляди Майкла Уольцера, який визначає громадянське суспільство як «простір непримусової людської асоціації» та Юргена Габермаса, що розглядає громадянське суспільство як публічну сферу суспільної взаємодії і як життєвий світ людини. В усіх прикладах йдеться про найзагальніше – про місце громадянського суспільства в суспільній системі загалом [10]. Крім зарубіжних науковців, формулюють своє розуміння громадянського суспільства також російські й вітчизняні вчені – К. Гаджиев, А. Мігранян, В. Ступішин, Ю. Васильчук, І. Кравченко та ін. Так, за К. Гаджиевим, громадянське суспільство можна визначити як «систему забезпечення життєдіяльності соціальної, соціокультурної

та духовної сфер, їх відтворення й передачі від одного покоління до іншого, систему самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів, що покликані забезпечити умови для самореалізації окремих індивідів і колективів, реалізації приватних інтересів, індивідуальних чи колективних» [4, с. 80].

Спираючись на ретроспективний аналіз поняття «громадянське суспільство», можна твердити, що громадянське суспільство як явище входить до сутнісних ознак правової та демократичної держави, що так само є однією з характеристик соціальної держави.

Ще одним поняттям, що характеризує сутність соціальної держави з погляду соціально-економічної сфери, є соціальна ринкова економіка. Трансформаційні процеси, світова економічна криза 30-х рр. минулого століття, друга світова війна – усі ці фактори позначилися на формуванні концепції соціальної ринкової економіки, яка набула рис соціальності й соціальної держави через державне регулювання ринково-господарських відносин і гарантування матеріального добробуту всім верствам населення. Наголосимо, що будь-яка економіка за самим своїм визначенням – соціальна, оскільки вона просто не може не бути соціальним інститутом. При цьому під соціальною ринковою економікою розуміють цілком конкретний тип господарської системи, що виник та інституалізувався в ХХ ст., особливо після другої світової війни в індустріально розвинутих країнах Заходу. Як зазначає О. Оболенський, концепція соціальної ринкової економіки передбачає синтез гарантованих правовою державою політичних свобод, економічної свободи та ідеалів соціальної держави, що гарантує соціальну захищеність громадян і соціальну справедливість.

Упровадження принципів соціальної держави в 50–60-і рр. ХХ ст. дало змогу значно підняти загальний життєвий рівень населення, підвищити економічну ефективність, забезпечити можливості вільного розвитку для всіх соціальних верств, гарантувати політичні свободи на підставі правової держави. На думку М. Араха, саме курс європейських країн на розбудову соціально орієнтованої державної влади синтезував принципи «ліберального регулювання суспільно-економічних відносин з практикою втручання держави в господарські відносини» [2, с. 17]. Отже, в економічній сфері функції соціальної держави полягають у забезпеченні соціального захисту, нейтралізації негативних проявів ринкової економіки шляхом регулювання й контролю з боку держави, у матеріально-фінансовій підтримці населення, розробці соціальних програм.

Сучасні глобалізаційні процеси суттєво впливають і на сутність соціальної держави, що змушена змінювати й трансформувати свої акценти та пріоритети в багатьох напрямках свого розвитку. Поряд з концепцією соціальної держави, яка має свої історико-генетичні джерела, починаючи з 60–70-х рр. ХХ ст. формулюється доктрина постіндустріального суспільства, найважливішою концепцією якого є концепція інформаційного суспільства, біля витоків якої стоять такі дослідники, як Д. Белл, Г. Кан, Дж. Несбітт, Д. Тапскотт, А. Гоффлер, Т. Форестер, Ю. Хаяші. Як зазначає Д. Тапскотт, «нове суспільство – суспільство розумової праці, що ґрунтується на застосуванні людських знань до всього, що виробляється, і до того, як це робиться. Нові ідеї будуть головним джерелом добробуту» [7, с. 107].

У 70-ті роки відбувається конвергенція двох ідеологій – інформаційного суспільства та постіндустріалізму, який мав достатню теоретичну базу. Засновником теорії постіндустріального суспільства в 60-ті рр. ХХ ст. став американський соціолог Д. Белл, який визначив постіндустріальне суспільство як суспільство знання, де «головним стало домінування теоретичного знання, переважання теорії над емпіризмом і кодифікація знань в абстрактні групи символів, які можуть бути використані для вивчення різних сфер досвіду» [3, с. 25]. Далі розглянемо основні риси постіндустріального суспільства, визначені Д. Беллом, порівнявши їх з суттєвими особливостями концепції соціальної держави. Так, за Беллом, для постіндустріальної стадії суспільства характерний перехід від виробництва речей до виробництва послуг, причому послуг, які пов'язані з охороною здоров'я, освітою, дослідженнями й управлінням, що зумовлює зростання інтелігенції, професіоналів і технічного класу. У соціальній державі саме соціальні послуги, пов'язані з охороною здоров'я, освітою та сферою управління, є пріоритетом соціальної політики.

Центральне місце в постіндустріальному суспільстві, як твердить Д. Белл, посідає знання, причому знання теоретичне, інноваційне. Учений вважає, що «будь-яке сучасне суспільство існує за рахунок інновацій і соціального контролю за змінами, воно намагається передбачати майбутнє й здійснювати планування. Саме зміни в усвідомленні природи інновацій зроблять вирішальним теоретичне знання» [17, с. 20]. Дійсно, для соціальної держави характерний інноваційний підхід до соціального прогнозування, а також контроль і регулювання соціально-економічних процесів. Тому орієнтованість на майбутнє – ще одна риса

постіндустріального суспільства, яка передбачає контроль за технологіями, оцінку технологій, розроблення моделей технологічного прогнозу, де особливого значення набуває інтелектуальна технологія, яка застосовується в ухваленні управлінських рішень [1, с. 30]. Центральна роль теоретичного знання в постіндустріальному суспільстві визначить, на думку Д. Белла, і становище вченого як центральної фігури такого суспільства: «подібно до того, як підприємство останні сотні років було провідним інститутом завдяки його ролі в організації масового виробництва товарів-речей, університет чи інша форма інституціоналізації знання стане центральним інститутом у наступні сотні років завдяки своїй ролі як джерела інновацій і знання» [17, с. 344].

Поняття «інформаційне суспільство» передбачає, що в такому суспільстві основною цінністю є інформація, тобто це суспільство, де інформація перетворилася на найважливіший ресурс, виробництво й розподіл якого є суттєвою (соціально й особистісно значущою) економічною, політичною та культурною діяльністю. Інше, більш розгорнуте трактування цього поняття запропонували С. Нора й А. Мінк, які сформулювали ідеал інформаційного суспільства як «ідеальне ринкове суспільство, у якому освіта й інформація формують кожну людину, яка усвідомлює колективні обмеження, і суспільство ідеального планування, де центр отримує від кожної одиниці базису істинні повідомлення про цілі й бажання й відповідно до цього формує власну структуру та позицію. Інформація та участь в управлінні розвиваються в єдиному процесі». В інформаційному суспільстві, підкреслюють С. Нора й А. Мінк, групові плани значно більше, ніж раніше, відображають соціальні й культурні прагнення. Одночасно буде зростати й зовнішній тиск. У цих умовах «тільки влада, яка володіє гідною інформацією, зможе сприяти розвитку й гарантувати незалежність країни» [18, с. 135].

Порівняльний аналіз рис інформаційного суспільства й сутнісних ознак соціальної держави дав змогу з'ясувати схожі тенденції щодо центральних функцій і завдань. Серед них – значущість системи соціальних послуг та освіти як осередку й центрального інституту планування й прогнозування розвитку суспільства, що здійснює контроль за розвитком технологій, особливо інтелектуальних, у сфері управління соціальними процесами й ухвалення соціально прогнозованих рішень. Тому можна твердити, що справжня соціальна держава повинна мати ознаки інформаційного суспільства, відповідаючи сучасному цивілізаційному виклику шляхом

переосмислення власних цінностей, смислів і орієнтирів.

Підсумовуючи концептуальний аналіз поняття «соціальна держава», можемо окреслити ознаки сучасної соціальної держави.

1. Наявність громадянського стану суспільства та правової демократичної держави, що передбачає: відповідність закону права (правовий закон) і його верховенство, тобто право як ступінь свободи та справедливості набуває відпрацьованого у законі змісту; конституційний закон має пряму дію; законодавче закріплення й реальне забезпечення основних прав людини – наявність налагодженого правового механізму їх охорони й захисту; розвиненість інститутів громадського самоврядування; постійний діалог населення з владними структурами через різноманітні організації громадянського суспільства; солідаризм у формуванні відносин між різними соціальними групами, суб'єктами політики; побудову відносин особи й держави на основі взаємної відповідальності; проведення державою політики соціальної поступки – розв'язання всіх питань шляхом згоди й порозуміння між різноманітними соціальними групами, глибокої поваги до особи незалежно від її соціального стану, захисту від усякого посягання на її життя, здоров'я й особисту гідність.

2. Соціальна ринкова економіка, яка передбачає поєднання планових і ринкових механізмів регулювання суспільного виробництва; наявність державної, приватної та комунальної форм власності; формування численного середнього класу; нейтралізація негативних проявів ринкової економіки через регулювання й контроль з боку держави.

3. Соціальна спрямованість програмних і практичних дій держави, її інститутів, які забезпечують особі можливість домагатися конкретного мінімуму соціальних благ завдяки гарантуванню державою її соціальної безпеки – мінімальний (достатній) рівень життя кожному громадянину та його підвищення; можливість громадян домагатися забезпечення державою їх соціального захисту, підняття рівня соціально-економічних прав громадян до рівня основних прав – формування соціального середовища, яке створює умови для сприятливого індивідуального розвитку особи, рівності стартових можливостей (а не матеріальної рівності) за допомогою державної системи просвітництва й освіти, податкової політики, регулювання ринку праці й контролю за умовами праці; надання соціальної допомоги громадянам, не спроможним відповідати за свій добробут – забезпечення гарантованого життєвого рівня соціально вразливих верств населення, що гарантується

загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням.

4. Наявність розвиненої, інноваційної системи освітніх, науково-дослідних соціальних центрів та інститутів, які здійснюють освітню діяльність у суспільстві, враховуючи як національні соціокультурні інтереси, так і світові тенденції розвитку освітнього простору; беруть участь у формуванні особистості компетентного професіонала-громадянина; здійснюють контроль за прогнозуванням і плануванням розвитку соціальної держави й соціально орієнтованої ринкової економіки; здійснюють контроль за технологіями, оцінку технологій, розроблення моделей технологічного прогнозу, де особливого значення набуває інтелектуальна технологія, яка використовується для ухвалення управлінських рішень.

З огляду на викладений вище матеріал, можемо запропонувати таке визначення поняття «соціальна держава». Соціальна держава – це правова, демократична держава, яка має розвинене громадянське суспільство й прагне забезпечити громадянські права всіх членів суспільства; має господарчу систему, побудовану на принципах соціальної справедливості, і соціально орієнтовану ринкову економіку, яка поєднується з державним регулюванням; спрямована на досягнення загального добробуту суспільства шляхом надання мінімальної соціальної підтримки та створення сприятливих умов для самостійного досягнення високого рівня добробуту самими громадянами; сприяє всебічному розвитку й самореалізації особистості через розвинену систему освітніх інститутів і всесвітній інформаційний простір.

Список використаних джерел

1. Алексеева И. Ю. Возникновение идеологии информационного общества / И. Ю. Алексеева // Информационное общество. — М.: Академия, 1999. — Вып. 1. — С. 30—35.
2. Арах М. Европейский союз: видение политического объединения / М. Арах. — М.: Экономика, 1998. — 395 с.
3. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл; пер. с англ.; под ред. В. Л. Иноземцева. — М.: Институт социологии РАН, 1999. — 956 с.
4. Гаджиев К. С. Политическая наука. Пособие для преподавателей, аспирантов и студентов гуманитарных факультетов / К. С. Гаджиев. — М.: Международные отношения, 1994. — 398 с.
5. Геллнер Э. Условия свободы. Гражданское общество и его исторические соперники / Э. Геллнер. — М.: Московская школа политических исследований, 2004. — 240 с.
6. Гетьман Г. П. Чи стане Україна соціальною державою? Бесіди про Конституцію / Г. П. Гетьман, Ю. В. Килимник. — К.: Пресс, 1996. — 187 с.
7. Зелінський М. Ю. Інформаційне суспільство як новий тип організації життєдіяльності особистості / М. Ю. Зелінський, В. М. Скалацький // Теорія і практика управління соціальними системами. — 2002. — № 4. — С. 107—112.
8. Сартори Дж. Вертикальна демократія / Дж. Сартори // Поліс. — 1993. — № 2. — С. 79—87.
9. Сіленко А. Основні теоретико-методологічні підходи зарубіжної і вітчизняної політичної науки до визначення і сутності понять «державна загального добробуту» і «соціальна держава» / А. Сіленко // Людина і політика. — 2001. — № 6. — С. 148—154.
10. Скрипнюк О. В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики / О. В. Скрипнюк. — К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корещького НАН України, 2000. — 600 с.

References

1. Alekseeva, I. Yu. (1999). The Appearance of the Information Society Ideology. *Informatsionnoe obshchestvo*. Moscow: Akademia, Issue 1, 30—35. [in Russian]
2. Arakh, M. (1998). *The European Union: the Vision of the Political Unity*. Moscow: Ekonomika. [in Russian]
3. Bell, D. (1999). *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. Trans. from English. Ed. by V. L. Inozemtsev. Moscow: Institute of Sociology RAS. [in Russian]
4. Gadzhiev, K. S. (1994). *Political Science. The Guide for Teachers, Postgraduates and Students of Humanitarian Faculties*. Moscow: Mezhdunarodnye otnoshenia. [in Russian]
5. Gellner, E. (2004). *Conditions of Liberty. Civil society and its historical rivals*. Moscow school for political studies. [in Russian]
6. Het'man, H. P. (1996). *Will Ukraine become the social state? Talks on the Constitution*. Kyiv: Press. [in Ukrainian]
7. Zelins'kyi, M. Yu. (2002). The information society as a new type of the personality's life activity organization. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsial'nymy systemamy*, 4, 107—112. [in Ukrainian]
8. Sartori, G. (1993). The vertical democracy. *Polis*, 2, 79—87. [in Russian]
9. Silenko, A. (2001). The basic theoretical-methodical approaches of foreign and home political science on defining and essence of the notions “the state of general welfare” and “the social state”. *Liudyna i polityka*, 6, 148—154. [in Ukrainian]
10. Skrypniuk, O. V. (2000). *The social legal state in Ukraine: the problems of theory and practice*. Kyiv: Institute of State and Law named after V. M. Koretskii of NAS of Ukraine. [in Ukrainian]
11. Suprunenko, A. P. (2005). *The Social State: Preconditions of the Development in Ukraine*. *Politolohichniy visnyk*: coll. of scientific works. Kyiv: Press, Issue 18, 246—254. [in Ukrainian]

11. Супруненко А. П. Соціальна держава : передумови становлення в Україні / А. П. Супруненко // Політологічний вісник: зб. наук. праць. — К. : Пресс, 2005. — Вип. 18. — С. 246—254.
12. Тимофеев Т. Социальные проблемы и движения в контексте перемен / Т. Тимофеев // Полис. — 1996. — № 4. — С. 166—179.
13. Четверікова Л. О. Соціальна держава : теоретичний аспект / Л. О. Четверікова // Українська національна ідея : реалії та перспективи розвитку : збірник наукових праць. — Львів, 2004. — Вип. 15. — С. 103—107.
14. Шаповал В. Конституційна категорія соціальної держави / В. Шаповал // Право України. — 2004. — № 5. — С. 14—19.
15. Щедрова Г. П. Громадянське суспільство і правова держава : проблеми становлення / Г. П. Щедрова. — К. : Ісідо, 1997. — 243 с.
16. Яковюк І. В. Соціальна і правова держава: співвідношення понять / І. В. Яковюк // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. праць. — К. : Пресс, 2001. — Вип. 1. — С. 99—105.
17. Bell D. The coming of Post-industrial Society. A Venture in Social Forecasting / D. Bell. — N. Y. : Basic Books, Inc., 1973. — 116 p.
18. Nora S. The Computerisation of Society. A Report to the President of France / S. Nora, A. Minc. — Cambridge : MIT Press, 1980. — 208 p.
12. Timofeev, T. (1996). Social problems and movements in the context of changes. *Polis*, 4, 166—179. [in Russian]
13. Chetverikova, L. O. (2004). The social state : theoretical aspect. *Ukrains'ka natsional'na idea : realii ta perspektyvy rozvytku* : coll. of scientific works, Issue 15, 103—107. [in Ukrainian]
14. Shapoval, V. (2004). The constitutional category of the social state. *Pravo Ukraine*, 5, 14—19. [in Ukrainian]
15. Shchedrova, H. P. (1997). *The civil society and legal state : problems of development*. Kyiv : Isido. [in Ukrainian]
16. Yakoviuk, I. V. (2001). The social and legal state. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia* : coll. of scientific works. Kyiv : Press, Issue 1, 99—105. [in Ukrainian]
17. Bell, D. (1973). *The Coming of Post-industrial Society. A Venture in Social Forecasting*. N. Y. : Basic Books, Inc. [in English]
18. Nora, S. (1980). *The Computerisation of Society. A Report to the President of France*. Cambridge : MIT Press. [in English]

Відомості про автора:**Рябенко Євген Миколайович**

zetk@zaporozhye.net

Запорізький електротехнічний коледж ЗНТУ,
пр. Соборний, 194, м. Запоріжжя,
Запорізька обл., 69035, Україна
doi: <http://dx.doi.org/10.7905/vers.v0i7.1368>

Надійшла до редакції: 16.12.2015 р.

Прийнята до друку: 15.01.2015 р.

Information about the author:**Riabenko Yevhen Mykolaiovych**

zetk@zaporozhye.net

Zaporizhia Electrotechnical College of ZNTU,
194 Soborni Avenue, Zaporizhia,
Zaporizhia region, 69035, Ukraine
doi: <http://dx.doi.org/10.7905/vers.v0i7.1368>

Received at the editorial office: 16.12.2015.

Accepted for publishing: 15.01.2015.